

TASAVVUF EDEBİYATINDA NEY VE NA'TLAR
NEY AND NA'TS IN THE MISTIC LİTERATURE

Ömer Necâtî

Öz

Dîvân edebiyâtında Rasûlullah'a (a.s.) yazılan övgüler, *na't* ile isimlendirilmiştir. Rasûlullah'ın (a.s.) güzel vasıflarını içeren bu manzûmeler, asırlar boyu, dergâhlarda büyük bir aşkla okunmuştur. Bazı tasavvufî ekollerde neyin eşlik ettiği bu icrâlar, Rasûlullah'ın (a.s.) muhabbetine ulaşmak isteyenler için güçlü bir ilham kaynağı olmuştur. Gönül âlemini, çokluk perdelerinden uzaklaştırarak, tek bir noktaya, ilâhî aşk noktasına konsantre etmenin en kolay yollarından birisi olan *na't* okumak, bütün tasavvufî ekollerde kullanılan önemli bir metoddur. Mevlevî ekolünde aynı maksadla, *ney* de kullanılmıştır. Neyzenler ise, bu ekolde, kemâl yolunda bulunan kişilerdir. Nefsânî arzulardan arınmayı hedef edinmişlerdir. Tasavvuf edebiyâtında *ney*, kâmil insana benzetilmiştir. *Ney* kelimesi mecâz olarak kullanılarak, kâmil insanın hâli anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Ney, Na't, İnsan-ı Kâmil**Abstract**

The praises written to the Messenger of Allah (pbuh) in the Dîvân literature were named *na't*. These poems, which contain the beautiful features of the Messenger of Allah (pbuh), have been read with great love in the dergâhs for centuries. These performances accompanied by the *ney* in some some sufistic schools, these performances have been a powerful inspiration for those who want to reach the love of the Messenger of Allah (pbuh). Reading *na't*, which is one of the easiest ways to move away the world of hearts from the multitude curtains and concentrate on a single point, divine love point, is an important method used in all Sufi schools. In the *Mevlevî* school, in addition to the *na'ts*, *ney* was used for the same purpose. *Neyzens* are on the way to maturity in this school. They targeted to be free of egoistic desires. In the Sufi literature, the *ney* was used instead of the perfect human. Using the word *Ney* as a metaphor, the state of the perfect human is explained.

Keywords: Sufism, Ney, Na't, Perfect Person.

1. GİRİŞ

Na'tlar, tasavvufi ekollerde gönül eğitiminin önemli bir unsuru olarak addedilir. Rasûlullah (a.s.), aşkının dile getirildiği, sâlikleri ibâdete, zikre, güzel ahlâk sâhibi olmaya teşvik eden, bu manzûmeler topluluğu, hacim olarak küçük lâkin yaptıkları iş bakımından çok büyük öneme hâiz olan evliyâ sözleridir. Dergâhlarda umumiyetle, sadece sözle veyâ kudûm ile icrâ edilen ilâhîlerin yanında, bilhassa Mevlevî ekolünde, neyin ve kudûmün eşliği de âdâb arasında yer almaktadır. Bu ekolde, Mevlevî Semâsının gereklerinden olan, deverân etmek, ney üflemek, kudûm ve def darbını öğrenmek, gönül eğitiminin zarûriyyâtından kabul edilmiştir.

2. MEVLEVÎ EKOLÜNDE NEY

Tasavvufi ekoller içinde, bilhassa Mevleviyye'de, neye özel bir önem atfedilmiştir.

Köseç Ahmed Dede (k.s.) Mevleviyye yolunda, Hak yolu yolcusunun sâhip olması gereken ahvâli izah ederken, *ney üflemeyi, kudûm darb etmeyi* öğrenmenin de gerekli olduğunu belirtmesi, bu sahadaki en güzel örneklerden biridir. O (k.s.), *Tuhfe* kitâbında bu hususu şöyle anlatmaktadır:

Zühd, takvâ, verâ, fakr, iftikâr, bezl, îsâr sâhibi olmak, dünyayı terk etmek, kalbi Allahu Teâlâ'nın sevgisinin dışındaki şeylerden boşaltmak, Allahu Teâlâ'ya kavuşmayı şevk ile arzulamak, emirlere uymak, yasaklardan kaçınmak, bütün vakitlerde zikre devam etmek, nefsin şehvetlerini terk etmek, günâhlardan tevbe etmek, az yemek, susmak, uykuyu terk etmek, halkın verdiği eziyete tahammül etmek, günahkârların meclisinde bulunmamak, kötü huylular ile sohbet etmemek, ayrılık ve muhalefete sebep olacak yerlerden uzak durmak, kalbleri bir araya getiren, ülfete sebep olan kişilerle yakınlaşmak, sâlihlerin ve kâmillerin hizmetinde bulunmak, kâmil insana teslim olup, kendi irâdesini ve arzusunu terk etmek, kâmilin yanında onun emri olmadan namaz ve diğer ibadetler ile meşgul olmamak, terbiye ve irşâd konusunda kendi hocasının en yüksek olduğuna itikad etmek, her hâlinde İslâm'ın kurallarına sarılmak, her farzı, o farzın vaktinin evvelinde yerine getirmek, bütün ibâdetlerde ve ibâdet dışındaki yaşayışında sünnete tâbi olmak, nefsin arzularına karşı çıkıp onu eritip yok etmek ve ibâdet ve tâat ile ona yeniden hayat vermek, nefsi, hissi duygular ve idrâk etme kuvvetlerinden, uzun emel duygularından uzaklaştırmak, hatıra gelen safâlı fikirler sayesinde Allahu Teâlâ ile huzur bulmak, nefsin arzularını ve rahatını terk ederek onun düşman olduğunu düşünmek ve nefse muhabbeti terk etmek, ibâdetle sabr etmek, nefsin ibâdet konusundaki isteksizliğine direnmek, nefsin, ona güç gelen eylemlere alıştırmak, zorlukları seçmek, Hakk'ı bulmak yolunda, ayıplayanlara kulak vermemek, bütün yaptığı işlerde ihlâslı ve samîmi olmak, her işinde istihâre yapmak, mübah olanlar içinde şüpheye düşürecek olanları terk etmek, devamlı dua ve niyazda bulunmak, Allahu Teâlâ'dan hidâyet ümidi içinde bulunmak, yaptığı ibâdetlere karşı sevap kazanmak arzu ve ümidini terk etmek, keşf ve kerâmet istemekten kaçınmak, Allahu Teâlâ'nın mekrinden ve kazasından korkmak, çok ağlamak, dünya işlerinde ihtimâmı ve amellerde tedbîri bırakmak, her hâlde Allahu Teâlâ'ya tevekkül etmek, Allahu Teâlâ'nın bize hediyesi olan nefeslerin ve zamanın gafletle geçmesine mâni olmak, dâima nefis muhâsebesi yapıp her türlü murad ve arzudan geçmek, gece ve gündüz istiğfâra devam etmek, her meşakkat ve kederde Cenâb-ı Haktan, bu meşakkat ve kederin açılıp giderilmesi isteğinde bulunmak, güçlüklerde Allahu Teâlâ'dan yardım istemek, Allahu Teâlâ'dan ümid kesmemek, Allahu Teâlâ'nın gayrisından ümidi kesmek, ibâdet ve tâatı sonraya bırakmamak, her zaman çalışmak, ibâdetini beğenmekten sakınmak, sâhip olma ve tasarruf etme duygusunu terk etmek, şöhret sahibi olmak ve herkes tarafından

bilinmekten, insanların kendisine yönelmesinden, baş ve yönetici olmaktan, halk ile konuşmaktan sakınmak, âcizliğini, hâlini ve özrünü halktan gizlemek, gördüğü duyduğu ve anladığı şeyleri, Hakk'ı şuhûd ile görmek, her halde kendini Rahmânî esintilere maruz bulundurmak ve dâimâ doğru olmaktır.

Hak yolu yolcularından olup Mevlevî Tekkelerinde oturmayanlar, sanat ve ticâret ile meşgûl olup kazanç sahibi olmalıdır. Rasûlullah (a.s.), “Kazananı Allahu Teâlâ sever, el emeğinizden ve alın terinizden kazandıklarınızı yiyiniz” buyurmuştur. Dilencilikten yemek, nefse sapkınlık verir ve Allahu Teâlâ'dan gaflete sebep olur. Dilenmek zühd ve tevekküle de engeldir. Onun için, Mevlâna şöyle demiştir: “Dostlarıma dilencilik yolunu kapattım ve yaratılmışlardan istemek kapısını kilitledim.”

*Dervişler, kötü ahlâklarını atmalı, dış temizliğe devam etmeli, mükâşefe yolunu kapatmaya sebep olan hissedilen şeylere muhabbet gözü ile bakmayı terk etmelidir. Kalbe, hallerin zuhûr etmesi için Mevlevî evrâdına devam etmelidir. **Ayrıca Mevlevî Semâsının gereklerinden olan, deverân etmek, ney üflemek, kudüm ve def darbını öğrenmek ve devam etmek gerekir.** Eğer gücü yeterse visâl orucuna, yetmez ise pazartesi ve perşembe günü oruçlarına, her kamerî ayın onüç, ondört, onbeşinci günlerinde tutulan oruca, sevd günlerinde tutulan oruca devam etmeli, mübârek günlerde oruçlu bulunmalıdır. Mübârek gecelerde de namaz zikir ve murâkabe ile meşgul olmalıdır. Altı rek'at evvabîn, oniki rek'at teheccüd, dört rek'at işrak, sekiz rek'at duha namazı kılmalıdır (Trabzonî, t.y.: 5b-6a-6b-7a-7b-8a).*

76
 المبلغ وان لا يحمل عليه ما لا يطيقه ، وان لا يترك الفقراء في المبلغ
 من غير الخدمة لان الخدمة من طريق التربية وسبب الاستقامة
 وباب الوصلة ، ولا بد له ايضا ان يتجسس احوال الفقراء
 من حيث احكام الشريعة واداب الطريقة ، وان يعلمهم طريق
 المجاهدة ، ويرغبهم الى طريق الرياضة ، ومن لم يقعد في انحاء
 فليقتبش طريق الاكتساب من الصنائع او التجارات لان الكفاية
 جيب الله ، ولانه ورد كلوا من كد يديكم وعرق جبينكم ، لان الاكل
 من السؤال يورث قسوة القلب ورعونة النفس والغفلة عن الله
 وينافي الزهد والتوكل على الله تعالى ، فلذلك قال مولا قاسم الله
 سره سددت طريق السؤال وغلقت بابا للطلب عن المخلوق
 على اجابي ، ولا بد للفقراء ان يتطهروا عن الاخلاق الذميمة
 وان يلازموا على الطهارة الظاهرة ، وان لا ينظروا الى المحسوسات
 بنظر المحبة ، لانه يسد طريق المكاشفة ، وان يداوموا على
 الاوراد المولوية لانها تستنزل الواردات ، وان يتعلموا الايتين
 المولوية من الدوران الجوهري ويفتح الناي وضرب القدوم والدف
 وغيرها من اسباب السماع ، وان يلازموا الصوم فمن قدر فليصم
 بصوم الوصال ، وان لم يلازموا الصوم في كل يوم فلا يتركوا صوم
 يوم الاثنين والخميس والايام البيض والايام السود ، والايام
 المباركة من السنة ، وان يحضروا بعض الليالي المباركة بالصلاة
 والذكر والمراقبة ، وان يصلوا صلاة الاوابين ست ركعات ،
 وصلاة التهجد اثني عشر ركعة وصلاة الاشراق اربع ركعات

3. TASAVVUF EDEBİYÂTINDA NEY

Celâluddîn-i Rûmî (k.s.), Mesnevî'nin başlangıcına 18 beyitlik bir giriş yazmıştır ki, *neynâme* adı verilen bu beyitler, pek çok şârih tarafından şerh edilmiştir. Mürşid-i kâmilin ney enstrümanına teşbih edildiği bu beyitlerde, tasavvufun en temel nüktelerine işâret edilir. Bu beyitlerin ister zâhiri mânâları esas alınsın, isterse mecâzî mânâları düşünölsün, her hâl ü kârda, insan rûhunun derinliklerine nüfûz eden bir unsurun, edebî bir dille gözler önüne serildiği müşâhade edilmektedir. Mesnevînin ilk 18 Beytine yazılan en mühim şerhlerden birisi de Abdurrahmân Hâlis Kerkûkî'nin (k.s.) *Kitâbu'l-Meârif fi Şerh-i Mesnevî-i Şerif* adlı eseridir. Bu eser Farsça manzûm olarak kaleme alınmış, 1985 yılında Ömer Necâtî tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir. Mesnevî'nin ilk 18 beytine yazılan Farsça manzûm şerhin tercümesi aşağıda verilmiştir:

“Dîbâce: Bismillâhirrahmânirrahîm. Hamd, kuds ve azametinin idrâkinden bilginlerin akıllarının âciz kaldığı Allah’a mahsûstur. Salât ve selâm, yaratılışlarının gayesi Allahu Teâlâ’ya kulluk olan bütün insanlara ve cinlere gönderilmiş efendimiz Muhammed’in ve tertemiz olan âilesinin üzerine olsun ki onlar, Resûlullah’ın sohbetinin ve ünsiyetinin bereketinden güzel ahlâkı kendilerinde topladılar. En güzel ses, âriflerin bülbüllerinin en güzel şakıyanları, aslî vatanlarına duydukları özlem ve şevkin sırrından, beyân ilminin gül bahçesinde çıkardıkları sestir. En hoş nevâ, Allahu Teâlâ’nın birlik sıfatının bahçesinde kanat çırpan o saf ruhların işâretlerindendir. Övgü o pâdisaha hamd o şahlar şahına mahsustur ki âlemin bütün zerrelere baştanbaşa onun güzellik ve azamet sıfatının nûrundan parlamakta ve onun varlık nûrlarının parıltıları, her zerrede ışık saçmaktadır: “Allah, arzın ve semâvâtın nûrudur.” Ve onun birlik âyetlerinin şimşekleri, yaratılmışların hakikatlerinin levhalarında çakmaktadır. Şî’r: “Onun için her şeyde bir âyet vardır. O âyetler, onun vâhid olduğuna delalet eder.” Âlim olan o Allah ki kendi kendine nazar buyurdu, mutlak birliğini ve sonsuz tecelli yerindeki kemâl sıfatını ve güzel isimlerini olduğu gibi müşâhade etti ki: “Allah kendisinden başka ilâh olmadığına şahiddir.” Kâdir olan O Allah, kendisine has rahmeti sebebiyle hiçbir şeyi, yaratılanların şekil perdelerinin varlığı ile mahrûm ve perdeli bırakmadı ki: “Rahmetim her şeyi kuşatmıştır.” Sonsuz salât ve selâm, Allahu Teâlâ’nın Mukaddes Zâtı’nın nûrunun tecellî yeri ve Allahu Teâlâ’nın bütün sıfat ve isimlerinin aynası olan, peygamberlerin sonuncusu Muhammed Mustafâ sallelahu aleyhi ve sellem ve âilesinin ve kendisine tabi olanların ve onun safında yer alanların üzerine olsun ki, her biri Resûlullah (a.s.) ile yüz yüze olduklarından velâyet ayları, nübüvvet güneşinin ışığından nurlarını alıp kemâl derecesine ulaştılar ve velâyet bayrağını yükselttiler. Bundan sonra bil ki: Kerkûk’ün Tâlibân beldeinden Yüce Kâdiriyye yolunun hizmetçisi Şeyh Mahmud’un oğlu Şeyh Ahmed’in oğlu işlerini Allahu Teâlâ’ya havâle eden kendi nefsinin her şeyden aşağıda gören, Allahu Teâlâ’nın lutûf, kerem ve rahmetine muhtaç Abdurrahmân Hâlis, Ezel Meclisi’nden dünya hayatına, dünya hayatından âhiret hayatına kadar, kalbinde dervişlerin muhabbet ateşini, başında onların mevlâsının sevdâsını taşımakta, onların risâle ve kitaplarından manevi bilgiler araştırıp mânâlarından istifâde etmekte idi. Ve velîlerin sultânı Hazret-i Gavsü’l-Âzam Muhyî’d-Dîn Abdu’l-Kâdir Cîlî’nin (Allahu Teâlâ sırrını mukaddes kılsın ve ondan razı olsun) dergâhındaki dervişlerinin gönüllerinin yönelmesi bereketi ile marifetler ortaya çıktı. O mânâlar, lafız tesbihlerinden şimşekler gibi parladı, yüz gösterdi. Hazret-i Gavsü’l-Âzam Muhyî’d-Dîn Abdu’l-Kâdir Cîlî’nin (Allahu Teâlâ sırrını mukaddes kılsın ve ondan razı olsun) kudsilik kokusu taşıyan sözleri, onun manevi derecesinin yüceliğinden ve her durumda mülk ve melekût âlemindeki tasarrufundan haber veriyor. Şî’r: “*Evvelkilerin güneşi battı kayboldu, bizim güneşimiz ebedi olarak yüce felekler üzerinde kalacak ve batmayacak.*” 1250 (hicri, kameri) yılının bahâr mevsiminde dervişlerin cenneti andıran meclislerinde Mesnevî-i Mânevi’den söz geçti ki, o Mesnevî’nin, Farsça’da Kur’ân olduğunu şöyle

buyurdular. “Mevlâna’nın Mesnevî-i Mânevî’si, Farsça’da Kur’ân’dır. Ben o yüce şahsiyetin peygamber olduğunu söylemiyorum, fakat kitap sahibidir.” Ve her biri bu fakîr ve hakîre emrettiler ki, herkes mârifetlerin gül bahçesinden o gülü dersin, o kokuyu alsın ve himmetlerinin bereketi, o gül yaprağı ve o temiz dikişli külâh sebebiyle sana ulaşsın. Eğer onun bâkir mânâları, gizlilik köşesinden açıklık sahasına çıkarsa, ibrişim üzerinde dizilmiş, mânâları kapalı düğümler gibi olan o beyitlere manzûm şerh yazmaya uygun vakit göründü. Her ne kadar benim mevkî ve gücümün derecesi bu büyük işe ve bu şerefli işe başlamak için kusurlu ve eksikli göründü ise de, onların emrine uyararak ve işâretlerine itâat ederek yine onların himmetiyle dirâyetim ölçüsünde Mesnevî’nin birinci cildinin evvelindeki 18 beyti şerh ettim ve başlamadan önce bir mukaddime yazdım. O mukaddime, neyin yanıp yakılmasını, ilâhî feyizlerin coşkunu anlatmaktadır. Başarı Allah’dandır. Mukaddimetü Mevkûfun Aleyh: Bismillâhirrahmânirrahîm. Yâr, ezelde biz ve bensiz Zât’ı ile var idi. Aşk, kendi mukaddes zâtına tecellî ediyordu. Onun Zâtı’nın âşıkı ve mâşuku yine kendisi idi. Onun Zât’ı üzerinde onun Zâtı’ndan başkası tecellî sâhibi değildi. Aşk, onun kendi güzelliği ile vardı. Bakışı sürekli olarak kendi Zâtı’na idi. Onun Zâtı’na, kendi Zâtı’ndan başkası istekli değildi. Güzelliğine kendi Zâtı’ndan başkası râğbet edici değildi. Bilinmekliğini istemenin gayretinden bir ses var etti. Bu âhengini bir perdesini mukaddes nefesi ile sırdaş kıldı. O perdenin sesini ortaya çıkarınca, âlem yokluk uykusundan uyandı. Her iki âlem, o tek bir sestem meydana gelen bir görünüştür. Bütün bu fitne ve kavga, o görünüşten meydana gelmiştir. Âlemin bütün zerrelere baştanbaşa her biri diğer bir misline tutuldu. Renk ile renksiz sırdaş olunca bu ve o, yekdiğerinden ayırt edilir oldu. Renksiz olanın görünüşü, onlara bir renk verdi. Her biri kendi yeteneklerine uygunluk üzere oldu. Renk, renksizin çekiciliğine kapıldı. Cihânda bazan barış bazan savaş oldu. Onların yokluk renginin karanlığı ne zaman ki ortaya çıktı. Görünmeyen varlığın rengini bilmediler. Gerçi renksiz olan, iç âlemde kendine çekicidir. Lâkin renk, görünen rengi ister. Pek çok yetenekleri sebebiyle yerlerinde duramayıp her biri kendi işinde hayrân kalmıştır. Her biri hareketlerinde ve duruşlarında şaşkın ve tutkun olup kendilerine irâde kullanmama seçtiler. Biz hepimiz bu rengin ve her yönü üzerimize yokluk seddi olan bu kalenin mahpûsuyuz. Bu dünyâdan olan göz, akıl ve benliğimiz bu ve onun rengine tutkun olarak gezerler. Biz o aydınlığı kör gibi inkâr ederiz. Yokluk karanlıklarından başka bir şey görmüyoruz. Değirmen taşı gibi dönüyoruz. Can suyunun kudretinden ve *Şîm*⁴ den habersiziz. Benliğimizin kibrinden yün misâli benlik perdesi dokuyoruz ve kendimizi beğenmemiz sebebiyle gaflet içindeyiz. Biz hep *ne kadar ve nasıl* kaydı ile mahpûsuz, *Nasıl ve nice* sorularının olmadığı makama giden yolu nasıl ve nereden arayacağız. Biz imkân kayıtları içindeyiz. Mutlak şâh tarafına giden yoldan uzağız. Bizim için benlik tuzağını yırtmaya yüceliklere kanat çırpma bir kuvvet yoktur. Yaratılmışların her biri kendi hâlinde hayrân olup biri geri gelmekte, diğeri ileri gitmektedir. İmkân karanlığı, varlığın perdesi oldu. Varlık, akıl yolu için ayak bağı oldu. Biz hepimiz, benliğimizin arzularına hapsolmuşuz. Benliğimizin tuzağının halkasına ayağımız bağlanmış. Bizim zevkimiz, fikir yürütüşümüz, aklımız, gözümüz, kulağımız, bu mahpûsatın bendidirler ve hislerinden dolayı şaşkın ve tutkun olup o sırdan mahrûm kaldılar. Bir kişiden başkası için ki o ezeli yardım, merd kulu için bu zincir ve kaydı keser. Ayıplardan temizler. Sırdan imkân perdesini yırtar. Yokluk karanlığından uzak eyler ve ezeli görünüşlerden nurlandırır. Onun damlası denize ulaşır veya ki deniz onun damlasında hâsıl olur. Onun zerresi güneş ile karşı karşıya gelir. Güneş onun için nûr ve aydınlık saçar. Onun *parçası*, rabbimizin yardımı ile *bütün* olur. Onun yolunun dikenleri baştanbaşa gül olur. Ne zaman ki *parça*, kendi *bütününe* ulaştı. *Parçanın* şekil ve sıfatından kurtuldu. *Bütünün* hükmü her bir *parçaya* olgunluk ve doğruluk verir ki o, Allahu Teâlâ’nın hükmü ile *bütüne* ulaşır. Enbiyâ ve evliyânın cânı gibi ki onların işi ve sözü mukaddes feyz iledir. Şüphesiz onlar, kendi asıllarına ulaştılar. Her biri kendi *bütünleri* sebebiyle olgunlaştılar. Lâkin bu tene bağlı olmakla mahpûs oldukları için, ayrılık ateşiyle, *ayrılıktan elamân* diyerek feryâd ediyorlar. İmkân çizgisi araya perde olarak

girince cân, *bütüne* ulaşmaktan âciz kalır. Gerçi imkân çizgisi Allahu Teâlâ'nın öncesi bulunmamak sıfatının nûru ile mahvolmuştur, lâkin görünüşte kalmıştır. İmkân rengi görünüşte kaldığı için *renksizin* yüzü üzerinde perde oldu. *Bütün* daima kendi *parçası* için çekicidir. *Parça* da sürekli olarak *bütünü* ister. Yani her bir *parça* ki *bütünü*nden ayrılmıştır, kendi aslı yönüne doğru hasret ateşiyle, *hasretten elamân* diyerek yönelmektedir. Özellikle bir *parça* ki onun için *bütün* gerektir, *bütün* kendi vaslından ona bir yansıma gösterir. Onun aşkının ateşi cânâ düşer. Varlık ve benlik evini vîrân eder. Onun gözyaşı dökmesine ve ağlayıp sızlamasına sebep olur. Her an onu dertli ve gamlı yapar. *Bütün* bu sevinçli olmak, kavuşmak, ayrılık, gam, her an ortaya çıkan aşkın işlerindendir. Her yerde bir renge kendini gösterir. Âşık gam, sevgiliye güzellik ve yücelik verir. Her nerede bir coşkunluk ve taşkınlık ortaya çıktı ise orada baş gösteren aşk neşesidir. Aşk şarâbındaki heyecânı, neydeki iniltiyi aşk yaptı. Ölüleri, baştanbaşa diri yapan da aşktır. Aşk ayrıntıları ile açıklamayı bilmiyorum. Ben ki kendimden geçmişim ve tutkunum, onun detaylı açıklamasını nasıl söyleyeyim? Bu ayrılık acısını, gam ve derdi, bu hasreti, bu aşk ateşini, bu âhenkli sesi ve bu neyin etkisini, sesini, iniltisini, bu aşk şarâbının harâret ve heyecânının coşkunluğunu nasıl açıklayayım? Eğer ders okumak istiyorsan git Mevlânâ Celâluddîn'den sor! Bunlar, kendi ayrılık ve aşk hallerinden işârettir. Kendi kavuşma ve ayrılığının misalleridir. Bu hikâyeye neyin dilinden senin ve benim hakkımda anlatılmıştır. Neyin feryâd edişinin gizli olan sırrını açığa çıkarıp ârif olan kişiye söyledi ki:

Bîşnev ez ney çün hikâyet mîküned
Ez cüdâyîhâ şikâyet mîküned
Kez neyistân tâ merâ bübrîde end
Der nefîrem merd u zen nâlîde end

Aşk, ne zaman ki neyde, âhenkli güzel bir ses oluşturdu, neyin dilinden söz söylemeye başladı. Onun güzel âhenkli sesi her ne kadar neyden çıkıyorsa da, bu güzel sesi çıkaran aslında aşk neyzenidir, ney değildir. Neyden dinle! Tâ ki ne söylüyor aklet! Gaflet pamuğunu kulağından çıkart! Kulak ne oluyor! Akli şaşkın hâle getir! Şaşkın olmadıktan sonra sırrı çözemezsin. Ne zaman ki kendi aklından uzaklaştın, o zaman neyin sesini ve inleyişini hissedersin. Her kim ki kendi benliğini terk etti. O, bu sözün sırrını kesin olarak bildi. Ney kimdir? Bu ayrılık kimdendir? Bu şikâyet ve bu anlatışlar nedendir? Neyistan neresidir? Bu koparılma neredendir? Onun sesinden erkek ve kadın niçin inlemektedir? Ey oğul! Ney kendi nefisinden boşalan ve temizlenen insan vafındadır. Her kim ki ney gibi, benlik sıfatından uzaklaştı, onun iç âleminde, dirilik sıfatları açığa çıktı. Şah, sözsüz onda neyzen oldu. Onun nağmeleri Mevlâ'nın sırrı oldu. Perdesinden ve âhenkli sesinden her ne söylerse, derdinden, özleminden ve ayrılığındandır. Ayrılığın verdiği gam ve kavuşmanın verdiği zevkdendir. Aşkın celâlinden ve cemâlin nûrundandır. Her şey neyzendendir, neyden değildir. Sanki ney hiç yokmuş gibi, ney hiçbir şey değilmiş gibi. Neyde makam ve perdeden her ne varsa, neyzenin eli ve nefesinden hâsıl olur. Neyin açılmış kısımları, neyzenin eli altındadır, onlar bazen kapanır bazen açılır. Neyzenin el ve nefesinden sırlar söyler ve hayret verici perdeler çıkarır. Neyzen, o neyi, neyistandan kopardı, onda sesin çıkacağı perdeler açtı ve ona üfledi. Perdeler, yanırlar, âhenkli ve düzenli sesler, nâğmeler ve sırlar. Bunları neyden dinleyen onun açığa çıkan sesini işitir, görünen neydir, neyzeni görmez. Kulak ki, ney misâl evliyânın ağzından Hüdâ'nın sırlarını duyar. Akıl ki bu acâib sırları idrâk eder. Bu sesler kimdendir? O şeyi ki, Mevlânâ-yı Rûmî söyledi, hakikat sırlarının incisini deldi. Sonra neyzenin nefesinden gelen hayret verici sırları açıkladı ve dedi ki:

*Sîne hâhem şerha şerha ez firâk
Tâ-be- gûyem şerh-i derd-i iştiyâk
Her kesî kû dûr mând ez asl-hîş
Bâz cûyed rûzgâr-ı vasl-ı hîş*

Neyistandan ayrı kalan ney, âhenkli ses çıkarmak için parça parça oldu. Mâdem ki neyistan, neyin aslıdır ve asıl yeridir. Meskeni ve ulaşacağı yerdir. O ney, ayrılık ve uzaklığı sebebiyle nasıl karar tutabilir, kavuşma ümîdi ile zâr zâr ağlar. Eğer bir kişi kendi aslından uzak düşerse, kendisinin ayrılık haline çok ağlar. Kendi kavuşma günlerini bekler. Işık misâli, aslının tarafına doğru gider. Bu ney ve bu neyistandan maksadımız, eğri kalblilerin gözünden yüz örtmek içindir.

Neyden, ahenkli sestem, ayrılıktan, asıl vatani arzulamaktan, yâri aramaktan, kavuşmaktan, sevgilinin uzak oluşundan ki bahsediyoruz, bunların hepsi şekildir, mânâ ayrıdır, hepsi Hakk'ın mert kullarının vasıflarıdır. Ney nedir? Onların hayâlinin şeklidir. Neyistan, onların ruhlarının âlemidir. Onların asılları, deniz, kendileri damla gibidir. Asılları güneş kendileri zerre gibidir. Her biri, *bütün* olan asıllarından birer *parça*dırlar. Lâkin tâ ki bu toprağa bağlanıp mahpus oldular, kendi asıllarına kavuşmak için feryâd ederler. Aynı zaman da aşk ateşine de tahammül ederler. Damla, dâima deryâyı ister. Deryânın aşkı, damlanın varlığını kaplamıştır. Zerre de, güneşini arayıcı olmuştur. Güneşi de zerrenin iç âlemini aydınlatıcı olmuştur. *Parça*, kendi *bütün*ünün tarafına doğru arayışadır. Özellikle de, *bütün*ün nûrunun aksettiği *parça*. Bu misâl ve benzetmeler eksik kalır veya o sırdan olan şeyler benzersizdir. Renksiz üzerine bu karşılaştırma ve renk benzetmesi, noksandır. Ben söylemiyorum, lâkin aşk, cihân içinde kendisini her şekilde belli eder. Gâh güneş, gâh yıldız olur, gâh derya gâh gevher olur. Gâh mânâ gâh şekil olur, bütün bunlar hayret verici olaylardır. Bu söylenenler, hem onda ve hem bunda olan oluşları anlatmak için kullanılan sözlerdir, bunu anla! Yoksa o, bir şey ile kayıtlı olmaktan veya bir şey ile kayıtlı olmamaktan, iç âlemde ve dış âlemde olmaktan yücedir ve mekânda sâkin değildir. Onun ululuğunun nûrunu cihân nasıl tutar? Çâresiz âşık arayış içindedir, Her an onun izinden koşar. Bâzan yüz güzelliğinde onu arar, bazen onu güzel sözlerle anlatır. Bâzan deryâda bazan damlada, bâzan güneşte, bâzan zerrede onu düşünür. Bâzan kapalı yerlere gider, gözlerinden yağmur gibi gözyaşı akar. Bâzen sahrâya, bâzan dağa. O her nereye giderse, inler. Mevlânâ gibi âşktan dolayı feryâd eder. Mevlânâ, hâlini, âşktan dolayı hâli güzel olanlara söyledi ve dedi ki:

*Men be-her cem'iyeti nâlân şudem
Cüft-i bed hâlân u hoş hâlân şudem
Her kesî ez zann-ı hod şud yâr-ı men
Ez derûn-ı men necust esrâr-ı men*

Aşk, âşıkta ne zaman ki kendini gösterir, âşığın varlığını ve evini barkını, ehlini, ıyâlini harâp eder. Kendinden geçenlerde, aşk şarâbının çöşkünü çok olur. Aşk şarâbı, varlığı baştanbaşa yakar. Âşık, benliğinden kurtulunca hüznü idrak eder. Kendi hâlini açıklamaktan ve kendi kavuşma, ayrılık ve emsâlinde her ne söylerse, o söylediği aşkın nağmeleridir, ney de kendisidir. Söylenen neyzenin sözleridir, neyin sesi değildir. Eğer inler, zâri zâri ağlarsa, bu âşıkın elinde değildir. O hasların bulunduğu toplulukta ve normal insanların meclisinde her yer ve her makânda inler ve ağlar. O ki iyi hallidir, hâl nedir, bu ses nereden geliyor bilir. O sesin tarafına doğru koşar, o haykırışa ve sese tâlib olur. O ki kötü hallidir ve bilmez, o, merkep misâli nefsinin arzuları ile neşe içindedir. Neyin sesine nasıl akıl getirsin, çünkü onun fikri diğer seslerdedir. Allahu Teâlâ'nın merd kullarının sesini, kendi kötü asıllı söz ve sesi ile karşılaştırır. Hak, onların gönül gözlerine perde çekmiştir. Tâ ki doğru yolu görmezler.

Öyle ki, sonsuzluğu inkâr ederler. Rasûlullah'ın (a.s.) mucizelerine inanmazlar. Kur'an'ın âyetlerinin sûret ve mânâsını, Nebî'nin (a.s.) sözüne hasr ederler. Bozuk fikirleri, cehilleri, körlükleri sebebiyle, Hüdâ'nın Kur'an-ı Kerîmi'ni alaya alırlar. Hakk'ın kelâmını, Hak'tan işitmezler. Bu sebepten ebedî olarak yollarını şaşırmışlardır. Evliyâ, enbiyânın vekilleridir, ne söylerlerse Hüdâ'nın sırlarındandır. Onların bütün sözleri Hakk'ın sırlarıdır. O ki Haktan söylemez, ahmaktır. Onların gözü, kulağı ve sözleri, Hakk'ın sırlarından işaret taşır. Onlar, *Allahu Teâlâ ile görme ve onun ile konuşma hali* ile hallenmişlerdir, dinle, işit! Tâ ki kulağın sağırılıkta kalmamasın. Onların sözleri, onun sırrından iniltileri ki dışa vurur, o iniltilerin hepsi, 'hu' nun sırlarından işaretlerdir. Benim cânım! Bu gözü ve kulağı ört!

Bu akıl ve bu hisleri göz önünden kaldır! Diğer göz ve diğer kulak hâzır olursa, diğer akıl ve diğer his sana yâr olur. Cânın cânının sırrından uyanık ol ki, onun sözünün sırlarını gönülde işitebilesin. Yoksa bu saf olmayan olan his ve gözle, evliyânın sırrı nasıl idrâk edilir. Mevlevî bu sırlara işaret etti. Sözüyle, bu mânâ incisini deldi:

Sırr-ı men ez nâle-i men dūr nîst
Lîk çeşm-i gûş râ ân nûr nîst
Ten zi cân u cân zi ten mestûr nîst
Lîk kes râ did-i cân destûr nîst

Cihânda, ten candan örtülü olmadı. Lâkin, kişi, bir şekli gördüğü gibi cânı göremez. Mânâ âlemi nerede, göz nerede? Bunun gibi, tendeki *nasıl ve niçin sorularının sorulamadığı* cân nerede? Gerçi biri diğerinden gizli değildir, lâkin cân, bir şekil gibi bakışla görülemez. Âlemin bütün halkı tenden teşekkül etmiştir. İşleri, tene nispet ederler. Bunu bilmezler ki, o ten yok olucudur, kaybolucudur, âlet gibidir, işi yapan, onun içindeki cânıdır. Özellikle o parça ki beden kaydından ve ten kirliliğinden temiz olur, onun ne kadar ve nasıl sorularının sorulamadığı cânâ ittisâli, gizlide cânın cânı iledir. Cânın ludfu için, ne kadar ve nasıl kavramları yoktur. Nasıl onun beyânına nasıl tâkat getirebilirsin? Mustafâ (a.s.), ona (a.s.) soru sorana cevabında, Hüdâ'nın vahy etmesi ile buyurdular ki, ruh Yaratıcı Rabbinin emrindendir, can sırrından bu kadar açtı. Çünkü onlar, cevâba teslim oldular. Nebî'ye (a.s.) başka soru sormadılar. Bu cevâbın anlamını herkes anlayamaz, cânın şerhi emr işaretinde toplanmıştır. Lâkin ârifler ve sâdıklar indinde bu çok açıktır, onun şerhi olmaz. Her kim ki âşık ve sâdıktır, bu buluşun zevki, özellikle ona lâyıktır. Emri görmek aşk ve hâlin sırrıdır. Ne hayâl, ne söz, ne de dedikodudur. Her kim ki, onu aşkının ateşi yakmadı, gözünü varlık ve benliğini görmekten alıkoymadı, varlık şekli, yaratılışından gitmedi, yokluk mağarasının kapısında uyumadı, sevinci ve kibri sebebi ile benliğini kaldırmadı, sonsuza kadar benlik kaydında kaldı. Bir kişiyi ki, aşk âteşi yakmadı, aşk ateşi onu şeklini mahvetmedi. O kişi, cânın cânı ile sonsuza dek mânevî yakınlık içinde bulunmaya nasıl güç getirebilir, Cân meclisinin şarâbını sunmaya nasıl güç getirebilir. Gör ki, aşkın âteşi, Mevlânâ'da parladı. Baştanbaşa, varlık çöpünü yaktı. Benliğinden sıyrıldı, benliksiz kaldı. Neyzenin sesini, büsbütün ateş olarak algıladı. Neyin sesinin sırlarının dergâhını açtı ve bu mânâyı şu beyitlerle dile getirdi:

Âteşest in bang-i nây u nîst bâd
Her ki in âteş nedâred nîst bâd
Âteş-i 'ışkest ki ender ney fütâd
Cûşîş-i 'ışkest ki ender mey fütâd

Güle düşen aşkın görüntüsüdür, bülbüle düşen aşkın taşkınlığı, coşkunuğu ve heyecanıdır. Âleme düşen aşkın gölgesidir, yokluğa düşen aşkın özü ve aslıdır. Felek, aşktan dolayı döner.

Toprak, aşktan dolayı yerinde sabit durur. Ateşin parlaması, aşk ateşindendir. Pervânenin yanıp yakılması da aşkın heyecanı ve coşkunuğundandır. Deniz, aşktan ağlar. Bağ, aşktan güler ve sevinçli olur. Aşk her yerde, bir renkte baş gösterir, zıtların şeklini ortaya çıkarır. Âlemde görünen aşkın gayretidir. Her şekilde, bir renk ile ortaya çıkar. Görünen ve görünmeyen, içte ve dışta ne varsa bütün aşktır aşk! *Önce ve son* bütün aşktır aşk! Her nerede ki bir taşkınlık, coşkunluk ve heyecân görürsen, aşk belle, her nerede ki bir şenlik görürsen, aşk belle! Eğer bir ses işitirsen aşktan bil, bir kişiyi çok sevip bağlanırsan onu da aşktan bil! Neyden aşkın sesinin nağmesini dinle, tâ ki ne söylüyor, aşkın sırrının şerhinden neler anlatıyor? Ney, sevgilinin ayrılığını âhenkli bir sesle anlatır. Ney, *cânın* aşkının şevkini seslendirir. Ney, nasipsiz olan âşıkların, Hüdâ'ya vâsıl olmuş, saf temiz arkadaşısıdır. Ney, Hüdâ'ya âşinâ olanların dostudur. Ney, Hüdâ'yı tanıtıyor. Yola gidenlere, yol gösteriyor. Ney, yârenden ayrı düşen herkesin yoldaşısıdır. Ney, sıkıntıdan dolayı perişan olan herkese merhametli ve şefkatlidir. Neyin perdeleri, gamı arttırır, âşıkların perdesini yırtar kaldırır.

*Ney harîf-i her ki ez yârî berîd
Perdehâyeş perdehâ-yi mâ derîd
Hemçü ney zehrî vü tiryâkî ki dîd
Hemçü ney demsâz u müştâkî ki dîd*

Ney gibi yanan ve dost olanı kim gördü, ney gibi can yakan ve can dostu olanı kim gördü? Ney, *cânın* âhenkli sesini âşikâr ediyor. Ney, dostun âhenkli sesini ortaya çıkarıyor. Ney, aşk neyzeninden makam getirir. Ney, âşıkların perdesini yırtar kaldırır. Ney, *aşk şarâbından* mest eyer. Ney, elest bezminin kadehinden coşkunluk verir. Tâ kıyâmete kadar eğer neyi şerh etsem, onun vasfı nasıl son kabul eder? Bundan önce, neyin, ne olduğunu şerh ettim, neyzenin nefesinden söz ettim. Sırlara mahrem olana, bir işâret yeter. Hânede bir kişi varsa bir söz yeter. Kişi, hemen kulağını sevgiliden gayrisına kapatmalı, benliğinden uzaklaşmalıdır. Yoksa kişi, münâzara, tartışma ve dedikodu ile zevk ve safâ hâlini bulamaz. Münâzara ve tartışmanın kaynağı akıldır, dedikodunun kaynağı da bir haberin nakledilmesinden ibârettir. Akıl ve nakil, din yolunda, aşk zevkinin önünü keserler. Aşk, kendinden geçmenin cezbesinde bulunmaktır. Aşk, bu meydanda, ondan başkasına yabancılıktır. O ki kendinden geçme yolunu tutar, aşkın kanlı yolunda âşinalığı zevk bilir. Ölümde, dirilik pınarını bulur, yokluk aynasından ebediliği görür. Ney, aşk pâdişâhının taşkınlık ve coşkunluk dolu yolunda, aşkın dikenleri ile dolu gam sahrasında da, aşkın makâmından, aşkın menzîlinden, aşkın mevkî ve yerinden bahseder. Her tarafta, yüzlerce kan ırmağının aktığını söyler. Kendi benliğinden ve varlığından geçmemiş, aşk sarhoşu olmamış olan kişi bu yolu nasıl ölçer. Ney, *niçin* sorusunun sorulamadığı sırdan işâret verir. Akıllılara, mecnûnun taşkınlığını, coşkunuğunu ve heyecânını verir:

*Ney hadîs-i râh-ı pür-hûn mîküned
Kıssahâ-yı 'ışk-ı Mecnûn mîküned
Mahrem-i in hûş cüz' bi- hûş nîst
Mer zebân râ müştêrî cüz' gûş nîst*

Akıllı ve uyanık olana sevgilinin aşkında kendinden geçmek, kulak sahiplerine kalbini sevgiliden uzaklaştıracak sözlerden sağırlık lâzımdır. Kulak, tâ ki kendi aklından geçti, akıldan uzak olan lisandan işitir. Ey Hak yolunda yoldaşım! Kaybolanların bu yolda bulunması acâib işlerdir. Bu anlayış, harâplık ve mestlik içinde olur. Sefillik ve aşağılıkla, yücelmek olmaz. Dirilik ve ebedilik ölümdedir. Almak ve kazanmak için, gözü sevgiliden başkasından çevirmek gerekir. Hakk'ın ihsânı ve vergisi, zaman zaman yoklukta tecellî eder. Onun lütûf gözü, yokluk üzerine nazar eder. Her nerede ki yokluk çok oldu, Hakk'ın

ihşânının tecellî yeri, o yönden oldu. Binâları yapanı gör! Önce enkâzı vîran eder, ondan sonra, üzerine binâyı örer. Aşk, elde etme ve artırma işinin üstâdıdır, cümle âlem, işi ondan öğrenir. Bir kişiyi akıllı ve uyanık etmek isterse, gam ve vîrânelik ile onu yâr eyler, kendi tarafına doğru süratle çeker. Onun mâzî ve müstakbelini, şimdiki zamana getirir, şimdiki zamanını da, şimdiki zamanın hâli içinde kaybeder. Günler, *yanış zamanı oldu* ve *onun yanışı, vakitsiz zamansız* oldu. Bazan vakitsizliğinin içinde hayrân olur, onun rızkı ve rıziksızlığı bir ve beraber olur. Biz ki *sevgilinin gamından* dolayı kendimizden geçmişiz, zaman ve mekâna yabancıyız. Aşk ateşi, tâ ki cân üzerinde parladı, o günkü yanışımızı, cümle yaktı bitirdi.

*Der gam-ı mâ rûzhâ bî-gâh şud
Rûzhâ bâ sûzhâ hem-râh şud
Rûzhâ ger reft kû rev bâk nîst
Tû bemân ey ânki çün tû pâk nîst*

Ten parça parça olursa, gün ne ola ki! O tertemiz yolda hiç korku olur mu? Onlar, *Rabbimin huzurunda sabah yok akşam yok* hükmü gereğince, gece gündüz, onun önünde yok olurlar. Hak yolunun yolcusunun düşüncesinde, gündüz ve gece fikri kaldığı müddetçe, Rabbinin yoluna nasıl yüz koyar. Hak yolunun yolcusu, ayak bağı ile dolu olan bu âlemden, yokluk hâline ulaştığı zaman, Allahu Teâlâ'nın yakınlığında ebedîlik bulur. Kalbi, cihândan çevirip cem etmeye, sevgiliden gayri olan ne varsa yakmaya, göz gerektir. Sâlikin evvelki seyri, Allahu Teâlâ'ya doğrudur. Onda şart olan, görünen bu varlık âlemini mahv etmektir. Bu varlık âlemi ve Allahu Teâlâ'dan gayri olan her şeyden geçmeden, Hak yolunun yolcusunun seyri, Allahu Teâlâ'nın muhabbetinde yok olma mertebesine nasıl ulaşır? Tâ bu yere kadar, Hak yolunun yolcusunun seyri, yokluk hâlindedir. Bundan sonra onun seyri Allahu Teâlâ'nın yakınlığında ebedi kalmaktır. O zaman ki sâlik, zamandan *boş* olur, bütün hal ve sıfatı yücelir. Onun *damlası, deryâya* gark olur. *Deryâ* ile *katrenin* vücûdu bir olur. Onun sıfatı, sınır ve sayı kavramlarından dışarı çıkar, med ve cezir içinde *deryâ* ile bir olur. *Deryânın* kuşatıcılığı ile kuşatıcı olur. Onun basit, âdî sıfatı, genişler, açılır. Onun parça olan sıfatı, yaratılışından gider, onun *damlası, deryâda* tamamen kaybolur. Cümle âlem, zat denizinden bir dalga gibidir, zuhûr ederler ve hayat bulurlar. Her biri, kısmet denizinden, başlarına yazılan kendi kısmetlerini götürüp yerler. O kişi seyr etti ki, onu seyr ettirdiler. Susuz kaldı o ki, onu hayrete düşürdüler. Her kime ki, Allahu Teâlâ, kendi aşkını verdi, o kişi, balık gibi deryâda susuz kaldı. Bu esrârı ve bu hayret verici sırrı, âriflere şerh etmek için, Mevlevî şu beyti söyledi:

*Her ki cüz' mâhî zi âbeş sîr şud
Her ki birûzist rûzeş dîr şud
Der neyâbed hâl-i puhte hîç hâm
Pes suhan kûtâh bâyed ve 'sselâm*

Pişmiş odur ki, kendi cismini yaktı, kendini, kendinden yabancı eyledi. İçini doldurdu ve kabuğu attı, nefsinden boş oldu, *dost* ile dolu oldu. Ham odur ki, dik kafalı oldu. Merkep gibi, hayâlinde yulaftan başka bir şey bulunmadı. Nefsinin arzuları ve yulaf meyli ile, elindeki mânâ hazînesi telef oldu. Ham, anadan doğma kör gibidir, bil! O, *pişmişlerin* hâlinin rengini ne bilir. Köre, ayın güzelliğini şerh eylesen, o, beyazı veya siyâhı nereden bilecek? *Ham* ve *pişmiş* her ikisi, ümîd ve korku ile, Rablerinin tarafına giden doğru yolu tutarlar. Bu ham ve o pişmiş diye kimin ve ne için söylüyor, doğrusu, senin meselen bu! Baştanbaşa bütün âlemden, zerre zerre, iyi ve fenâ, her ne ki var, sonsuza kadar, cümlesini Allahu Teâla yoktan yaratmıştır. Onların öncesi yokluktur, onların meydana getiren herhangi bir maddî sebep yoktur. Allahu Teâlâ'nın ol demesi ile yokluktan varlık âlemine gelmişlerdir. Her biri, bir

hikmet üzere yaratılmışlardır. Onların yaratılışında hiç farklılık yoktur. Eğer aralarında farklılık görürsen, bu farklılık, bu dünyânın gerektirdiği bir şeydir. Sırlarımı anlayabilecek bir dost bulsam, bu âlemin şerhinden söz ederdim. Herkes bu sırrı anlayamaz. Sözü kısa tutmak gerektir, vesselam. Hâtîmede der ki: Onun yâdı ile aşktan söz ettim. Mesnevî üzerine küçük bir şerh yazdım. Şânı ve kadri yüce olan o Şâh, gönül âleminde fakirlik ve fakirler ileler. Sultânlıkta, fakirlik gizlidir. Sultân ârifdir ve âriflere arkadaştır. Gerçi dış görünüşünde emîrdir, hüküm sâhibidir, lâkin iç âleminde fakirlik sıfatı ile sıfatlanmıştır. Ey Hakîm olan Rabbim! Onun devrânı ebedî olsun, adâletiyle anılan ismiyle sonsuza dek yaşasın! Yâ Rabbi! Senin yüce ismin, onun rûhu üzerine gölge olsun! Onun görüşleri için, akıl, sermâye olsun! Onun adâlet köşkü cihânda mâmur olsun, Onun bayrağı, azgınlar üzerine gâlip gelsin! Ya Râb! Şahlık elbisesi içinde fakirlik bahşeyle! Sana ulaştıran aşk yolunda, ona uyanıklık bahşeyle! Benlik ve bizlik şirkinden temizle, onu kendine dost yapıp, birlik sırlarını ona bildir! *Hâlis* her sabah ve akşam dua eder, Hüdâ'dan maksadında ebedîlik diler ve gösterişsiz olarak dâima şu duayı okur. *'Ey, hiçbir varlığa muhtâç olmayan, kullarının bütün ihtiyâcını karşılayan ve mutlak zengin olan ihsân sâhibi Rabbim, duâmızı kabûl et!'*” (Necâtî, 1985: 3-11).

4. NEYDE PERDELER

Mesnevî şâirhlerinden Şem'î, ney ile insan-ı kâmil müşâbehetini şöyle dile getirmektedir:

Neyin mecâz olarak kullanılması, birçok yönden ele alınabilir. Ney, gönül aynasını saflaştırmış sûfî, vefâlı âşık, kalbi mâsivâdan boşalmış, Hak'tan bir nefha ile dolu olan mürşid-i kâmilden ibârettir. Çünkü neyin, insan-ı kâmile, suret olarak, lâfız olarak ve de zât olarak tam bir münasebeti ve umûmi benzerliği vardır. Sureten olarak benzerlik, sîmanın sarılığı ve sînenin yarılmış olması, birkaç yerden bağlanmış olmasıdır. Çünkü, Hak âşıklarının, yüzünün dıştan görülen rengi sarı ve gönül âlemleri de şerha şerhadır. Allah dostları pek çok yönden ibâdet ile bağlanmışlardır. Lafzan benzerlik ise, Farsça da Ney kelimesinin çoğu yerde nefy anlamında kullanılmasıdır (Şem'î, 19b).

Burada ney kelimesinin nefy ifâde etmesi, insan-ı kâmilin bütün varlığı nefyederek, Hakk'ın (c.c.) varlığını ispat etmesi, o'ndan (c.c.) başkasını görmemesi murad edilmektedir. Bazı âsârda, neyde bulunan yedi perdenin, insanı kâmilin aştığı yedi nefis perdesine teşbîh edildiği de belirtilmektedir.

Celâluddîn Rûmî (k.s.),

*Ney harîf-i her ki ez yârî berîd
Perdehâyeş perdehâ-yi mâ derîd*

beytinde, neyin perdelerinin, insanla, Alahu Teâlâ arasındaki perdeleri yırttığını ifâde ediyor. Tabii ki, burada kâmil insanın nefesi ve himmeti mecâzen kasdedilmiş olsa dahî, neyin perdelerinden çıkan sadâların, gönül âleminin kaskatı kesilmiş duygusuzluk duvarlarını yıkıp, bambaşka ufuklara doğru yönelişe sebep olduğu manası da anlaşılabilir.

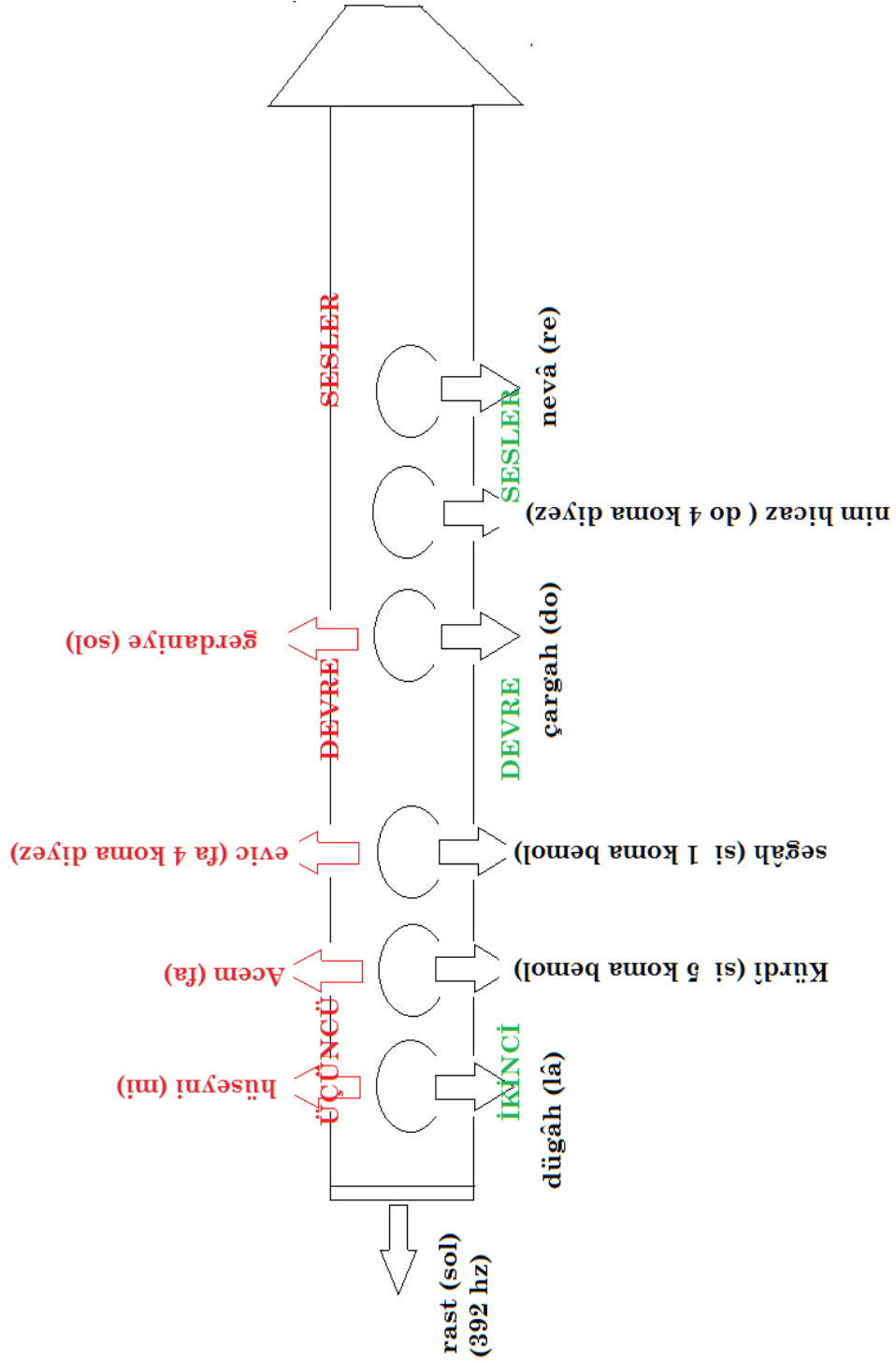
Bu beytin şerhinde, Hâlis (k.s.) diyor ki:

Ney gibi yanan ve dost olanı kim gördü, ney gibi can yakan ve can dostu olanı kim gördü? Ney, cânın ahenkli sesini âşikâr eyliyor. Ney, dostun âhenkli sesini ortaya çıkarıyor. Ney, aşk neyzeninden makam getirir. Ney, âşıkların perdesini yırtar kaldırır. Ney, aşk şarâbından mest eyler. Ney, elest bezminin kadehinden coşkunkluk verir. Tâ kıyâmete kadar eğer neyi şerh etsem, onun vasfı nasıl son kabul eder? Bundan önce, neyin, ne olduğunu şerh ettim, neyzenin nefesinden söz ettim. Sırlara mahrem olana, bir işâret yeter. Hânede bir kişi varsa bir söz yeter. Kişi, hemen kulağını sevgiliden gayrısına kapatmalı, benliğinden uzaklaşmalıdır. Yoksa kişi, münâzara, tartışma ve dedikodu ile zevk ve safâ hâlini bulamaz. Münâzara ve tartışmanın kaynağı akıldır, dedikodunun kaynağı da bir haberin nakledilmesinden ibârettir. Akıl ve nakil, din yolunda, aşk zevkinin önünü keserler. Aşk, kendinden geçmenin cezbesinde bulunmaktır. Aşk, bu meydanda, ondan başkasına yabancılıktır. O ki kendinden geçme yolunu tutar, aşkın kanlı yolunda âşinalığı zevk bilir. Ölümde, dirilik pınarını bulur, yokluk aynasından ebediliği görür. Ney, aşk pâdişâhının taşkınlık ve coşkunkluk dolu yolunda, aşkın dikenleri ile dolu gam sahrasında da, aşkın makâmından, aşkın menzîlinden, aşkın mevkî ve yerinden bahseder. Her tarafta, yüzlerce kan ırmağının aktığını söyler. Kendi benliğinden ve varlığından geçmemiş, aşk sarhoşu olmamış olan kişi bu yolu nasıl ölçer. Ney, niçin sorusunun sorulamadığı sırdan işâret verir. Akıllılara, mecnûnun taşkınlığını, coşkunkluğunu ve heyecânını verir

Konumuz ney enstrümanının üflenişini târif etmek olmamakla birlikte, perdelerinin tasavvuf edebiyâtına konu olduğu bu enstrümanı ve perdelerinden çıkarılan sesleri toplu olarak tanımak faydadan hâli değildir. Mansûr neyde üflenen sadâlar, batı musikisindeki notaların frekans değerlerine eşittir. Yâni Mansûr neyin rast perdesinden, piyanonun 392 hz. lik *sol* notası üflenmektedir. Bunun gibi, düğâh perdesinden de 440 hz. lik *lâ* notası üflenmektedir. Diğer bütün sadâlar buna kıyaslanabilir. İkinci devre üfleme ile, *sol*, *lâ*, *sîb*, *sîd*, *do*, *reb*, *re*, üçüncü devre üfleme ile de *mi*, *fâ*, *solb*, *sol*, *lâb*, *lâ* piyano sesleri elde edilir. Perdelerin, 1/3, 1/2, 2/3 oranlarında kapatılması ile de diğer ârızalı Türk mûsikisi sesleri üflenir. Bazı seslerin üflenmesi için, başı biraz sağa sola çevirerek üfleme ve dudak hareketleri teknikleri de vardır.

Bunların hepsi, çok iyi bir ustanın nezâretinde öğrenilip uygulanması gereken usûllerdir.

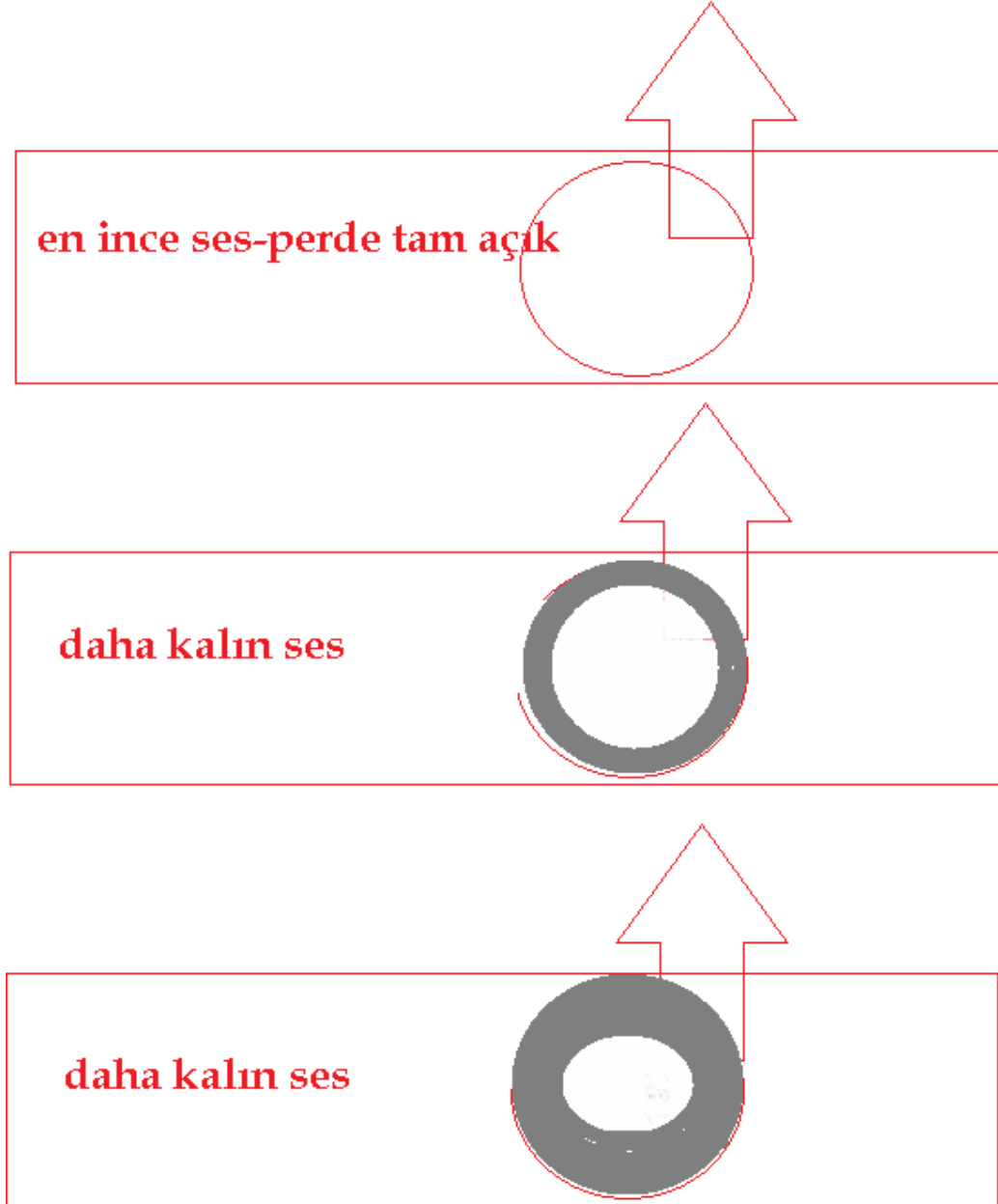
mansur ney

Resim 2. Neyde Perdeler (Ömer Necâtî Arşivinden)

Neyin perdelerinin $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{2}$, $\frac{2}{3}$ oranlarında kapatılarak farklı sesler elde edilmesi, perdenin tam olarak açılması en ince sesi vermesi, perdenin gittikçe kapatılarak üflenmesi, gittikçe kalınlaşan sesin elde edilmesi, tamamen kapatılması ise, bir alttaki kalın sesi veren perdeden ses çıkarılması esasına dayanır.

Yani, çapı sabit bir boru üzerinde, aynı merkezli bir perdenin çapı büyüdükçe, üflenene ses tizleşir, çap küçültüldükçe üflenene ses pestleşir.

Resim 3. Neyde Perdelerin Çaplarının Daraltılması (Ömer Necâtî Arşivinden)

Mevlevî ekolünde, bu sahada pek çok mükemmel eser veren Buhûrîzâde Mustafa İtrî, Abdûlbâkî Nâsır, Abdürrahim Kûnhî, Hamâmîzâde İsmâil, Zekâî Dede, Velî Dede gibi pek çok hâl ehli bestekâr, neyzen ve mûsikîşinas yetişmiştir. Örnek olarak, Velî Dede'nin Hicâz Hümâyûn Peşrevî, cidden, tasavvuf mûsikimizin ölmez eserleri arasındadır.

Mevlevîhânelerde, mânevî eğitimin en güzel bir şekilde îfâ edilebilmesi için, belli bir mânevî olgunluğa ulaşmış zâtlara, semâzenbaşılık, naathanlık, kudûmzenbaşılık, neyzenbaşılık gibi görevlerin verildiği görülmektedir.

Neyzenbaşılar, nota ve makam bilgisi ile donanımlı, icrâ edilecek eserleri iyi bilen ve dergâhı idâre debilecek vasıfta usta neyzenlerdir.

Mevlevî ekolünde, gönül eğitiminin gereklerinden add edilen neyzenlik, dergâhlarda, meşk usûlü ile öğretilip icrâ edilmiştir.

4. NA'TLAR

Kelime anlamı, *medh etmek* olan na't, terminoljik anlamıyla, dîvân edebiyâtında, Rasûlullah'ı (a.s.) medh etmek amacı ile yazılan şiirlere denmektedir.

Şeyh Gâlib'in,

*Sultân-ı rûsûl şâh-ı mümeccedsin Efendim
Bî-çârelere devlet-i sermedsin Efendim*

mısrâları ile başlayan müseddesi,

Nâbî'nin,

*Sakın terk-i edebden kûy-ı mahbûb-i Hudâdır bu
Nazargâh-ı İlâhîdir makâm-ı Mustafâdır bu*

mısrâları ile başlayan gazeli, Dîvân edebiyatında en güzîde na't örneklerindendir.

Ka'b Bin Züheyr'in (r.a.), Rasûlullah'ın (a.s.) huzurunda okuduğu *Banet Suâd* Kasîdesi, Arap edebiyâtının şaheserleri arasındadır:

Şâirimiz, Rasûlullah'ı (a.s.) medh ettiği bölümde şöyle demektedir:

*İnnerrasûle le-seyfun yüstezau bihi
Mühennedün min süyûfillahi meslûlû*

Şüphe yok ki Rasûlullah (a.s.), ışığından istifâde edilen, Allahu Teâlâ'nın kılıçlarından bir kılıçtır. Bu beyitte, Rasûlullah (a.s.) bir kılıca teşbîh edilmiş ve *mühenned* kelimesi ile de o kılıcın Hind kılıcı olduğu vurgulanmıştır. Çünkü o devirde en mükemmel kılıçlar hindistanda yapılıyordu. Kılıç öyle parıltılıdır ki karanlık bir gecede, etrafına ziyâ saçmaktadır.

Mevlevî ekolünün önde gelen Hak dostlarından Şeyh Gâlib'in (k.s.) na'tı, müseddes tarzında yazılmıştır. Müseddes, altı mısralık bendlerden oluşan divan şiiri nazım biçimidir. Bu na't sadece Mevlevî dergâhlarında değil, bütün meclis-i âşıkânda aşkla okunan manzûmeler arasında yer alır.

MÜSEDDDES

(Müseddes-i Na't-ı Şerif-i Nebevî)

Sultan-ı rûsül şâh-ı mümeccedsin Efendim
Bî-çârelere devlet-i sermedsin Efendim
Divân-i ilâhide ser-âmedsin Efendim
Menşur-ı *le-omrû*kle müeyyedsin Efendim

Sen Ahmed ü Mahmûd u Muhammed'sin Efendim
Hak'tan bize sultân-ı müeyyedsin Efendim

Hutben okunur minber-i iklim-i bekâda
Hükmün tutulur mahkeme-i rûz-ı cezâda
Gül-bâng-ı kudûmün çekilir Arş-ı Hudâ'da
Esmâ-i şerifin anılır arz u semâda

Sen Ahmed ü Mahmûd u Muhammed'sin Efendim
Hak'tan bize sultân-ı müeyyedsin Efendim

Ol dem ki velilerle nebîler kala hayrân
Nefsî deyü dehşetle kopa cümleden efgân
Ye's ile usâtın ola ahvâli perişân
Destur-ı şefaâtla senindir yine meydân.

Sen Ahmed ü Mahmûd u Muhammed'sin Efendim
Hak'tan bize sultân-ı müeyyedsin Efendim

Bir gün ki dalıp bahr-ı gam-ı fikrete gittim
İlden getirip kendümi bî-hodlûğa yitdim
İsyânım anıp âkıbetimden hazer itdim
Bu matlaı yâd eyledi bir seyyîd ki işittim.

Sen Ahmed ü Mahmûd u Muhammed'sin Efendim
Hak'tan bize sultân-ı müeyyedsin Efendim

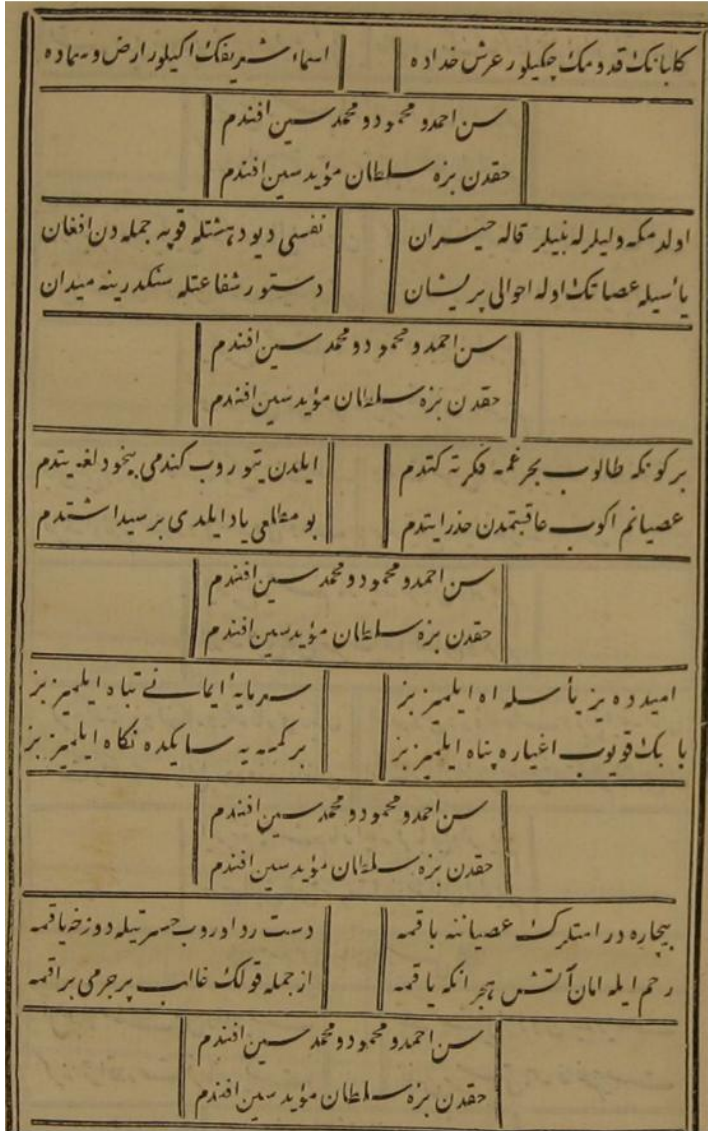
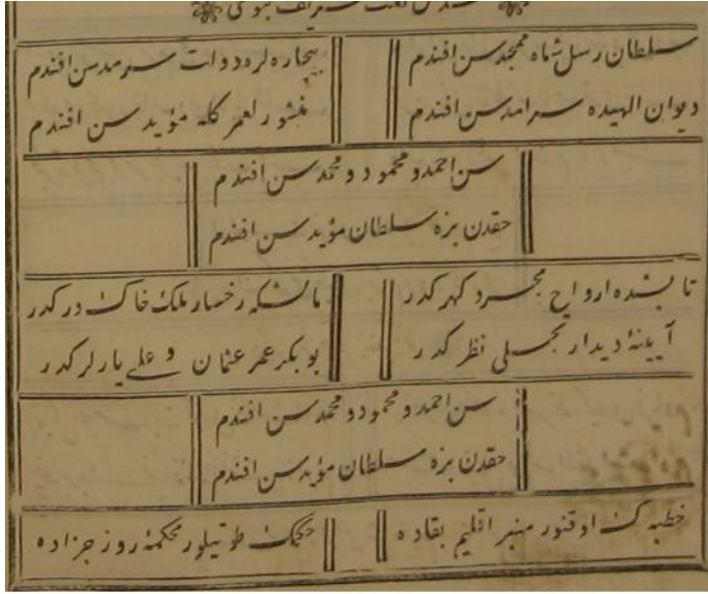
Ümmideyiz ye's ile âh eylemeyiz biz
Sermâye-i îmânı tebâh eylemeyiz biz
Babın koyup ağyâre penâh eylemeyiz biz
Bir kimseye sâyende nigâh eylemeyiz biz

Sen Ahmed ü Mahmûd u Muhammed'sin Efendim
Hak'tan bize sultân-ı müeyyedsin Efendim

Bîçâredir ümmetlerin isyânına bakma
Dest-i red urup hasret ile dûzaha yakma
Rahm eyle aman âteş-i hicrânına yakma
Ez-cümle kulun Gâlib-i pür-cürmü bırakma

Sen Ahmed ü Mahmûd u Muhammed'sin Efendim
Hak'tan bize sultân-ı müeyyedsin Efendim

(Şeyh Gâlib, 1252: 77-78).

Resim 4. Sultân-ı Rusûl Şâh-ı Mûmeccedsin Efendim Na'tı (Şeyh Gâlib, 1252: 77-78).

4. SONUÇ

İnsanın gönül âlemini olgunlaştırıp, onu Hakk'a yaklaştırmayı amaç edinen tasavvufî ekoller, çeşitli metodlar kullanarak bu büyük ve önemli gayelerini gerçekleştirmiştir. Bu ekollerin başında bulunan yüce Hakk dostlarının hepsinin de kendilerine özgü farklı metodları bulunmasına rağmen, temelde bütün ekoller, Kitâb'a ve sünnet-i seniyye ittibâ, ilâhî aşka sâhip olma, Rasûlullah'a (a.s.) aşkla bağlanma, ibâdât ü tâatı şevkle yerine getirme, Rasûlullah'ın güzel ahlâkı ile ahlaklanma, İslâmı içtenlikle yaşama, tebliğ etme ve yaşatma, Allahu Teâlâ'nın ebedî rızâsını kazanma, o'nun (c.c.) cenneti ile cemâli ile müşerref olma, o'nun (c.c.) varlığında fenâ bulma, Allahu Teâlâ'nın kullarına hizmet etme gibi daha pek fazîleti gâye edinmişlerdir. Hepsi de rızâ-yı ilâhiye muvafıktır. Bu ekollerin pîrlerinin hepsi, Hak katında duaları makbûl olan şahsiyetlerdir. İslâm târihi boyunca, bu ekollerden, binlerce velî yetişmiş, Rasûlullah'ın (a.s.) muhabbeti, bu aşk pınarlarının vasıtası ile, uşşâk-ı ilâhînin gönül kâselerine akmış, onların kalblerini, Hakk Celle ve Alâ Hazretlerinin yakınlığına ulaştırmıştır.

KAYNAKLAR

- el-Hamevî, İbn-i Hucce, (1406). Şerh-i Kasîdet-i Bânet Suâd, Riyad: Mektebetü'l-Meârif.
- el-Kerkûkî, Abdurrahmân Hâlis (1284). *Kitabu'l-Meârif fî Şerh-i Mesnevî-i Şerîf*, İstanbul: Rıza Efendi Basımhânesi.
- Necâtî, Ö. (1985). *Kitabu'l-Meârif fî Şerh-i Mesnevî-i Şerîf Tercümesi*, Ankara.
- Rûhâvî, Yusuf Nabî b. Abdillâh (1392). *Dîvân-ı Nâbî*, İstanbul: Şeyh Yahyâ Efendi Matbaası.
- Şem'î, (t.y.) *Şerh-i Mesnevî*, Mevlana Müzesi ihtisas Kütüphanesi No: 6401.
- Şeyh Gâlib, (1252), *Dîvân*, Mısır, Bulak: Matbaa-yı Sâhib-i Saâdet-i Ebediyye.
- Trabzonî Köseç Ahmed Dede. (t.y.). *Et-Tuhfetü'l-Behiyye fî't-Tarîkati'l-Mevleviyye*, Selçuk Üniversitesi, Mevlânâ Araştırmaları Merkezi, Numara: 46.